

Turinys

IV RAŠTO IR KNYGOS ISTORIJA

1 Nuo dantiraščio iki abėcėlės	6
2 Seniausios Lietuvos knygos	8
3 Pirmosios Lietuvos mokyklos	10
4 Spausdinta knyga keičia pasaulį	12
5 Pirmosios knygos lietuvių kalba	14
6 Lietuvos mokslo židynys	16
7 Istorija prabyla lietuviškai	18
● Svarbu. Įsimink!	20
● Istorija aktyviai. Kaip patiems pasigaminti popieriaus ir rašalo?	22
● Istorija aktyviai. Kuriame QR kodą	24
● Istorija aktyviai. Mano daiktų istorijos	26
● Žinau, moku, galiu	28

V MENO KŪRINIAI – SVARBI LIETUVOS ISTORIJOS DALIS

+ 1 Kelionė per meno istoriją	32
2 Plyta po plytos – šv. Onos bažnyčia	34
3 Valdovų rūmuose suskamba pirmoji opera	36
4 Vilniaus šv. Petro ir Povilo bažnyčia	38
5 Meistras Laurynas ir Vilniaus katedra	40
6 „Amerika pirtyje“	42
7 M. K. Čiurlionis – dailininkas ir kompozitorius	44
8 J. Zikaras – „Laisvės“ paminklo kūrėjas	46
9 Dainos vienija Baltijos šalis	48
10 Kaip muzika padėjo griauti blogio imperiją?	50

● Svarbu. Įsimink!	52
● Istorija aktyviai. Teatras – būdas pažinti istoriją	54
● Istorija aktyviai. Kuriame istorijos dėlionę	56
● Žinau, moku, galiu	58

VI KITOKIA ISTORIJA

1 Gyvūnai – žmogaus kasdienybės liudininkai	62
2 Kaip augalai keitė žmonių mitybą?	64
3 Žmonijos palydovės – ligos ir epidemijos	66
4 Kas sugalvojo olimpinės žaidynes?	68
+ 5 Kada Lietuva pradėjo sportuoti?	70
6 Kelionė per mados istoriją	72
7 Tautinis kostiumas – Lietuvos simbolis	74
8 Žaidimų ir žaislų istorija	76
+ 9 Nuo daiktų mainų iki virtualių pinigų	78
+ 10 Nuo rogių iki lėktuvų	80
11 Lietuvos menininkų žinia pasauliui	82
● Svarbu. Įsimink!	84
● Istorija aktyviai. Žaidžiame lietuviškąjį ritinį	86
● Istorija aktyviai. Šventė istorijos tema	88
● Istorija aktyviai. Mūsų mokyklos kiemas archeologų akimis	90
● Žinau, moku, galiu	92
Asmenybių ir sąvokų rodyklė	94
Rašytiniai šaltiniai	95
Iliustracijų šaltiniai	96

RAŠTO IR KNYGOS ISTORIJA

Pažvelk į Vilniaus universiteto bibliotekos duris. Jose galima išskaityti žodžius: „Broliai seserys, imkit mane ir skaitykit.“ Šie Martyno Mažvydo žodžiai užrašyti 1547 m. išleistoje pirmojoje knygoje lietuvių kalba. Iki šių dienų išliko tik du šios knygos egzemplioriai. Vieną jų galite pamatyti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Šiame skyriuje sužinosi:

Kaip atsirado ir buvo tobulinamas raštas?

Kodėl praeityje knygos buvo tausojamos?

Ko mokėsi pirmųjų mokyklų mokiniai?

Ką svarbaus išrado Johanas Gutenbergas?

Kodėl pirmoji knyga lietuvių kalba atspausdinta svetur?

Kada Lietuvoje įkurtas pirmasis universitetas?

Kas pirmasis lietuvių kalba parašė Lietuvos istoriją?

Taip pat:

Mokysiesi pasigaminti popieriaus ir rašalo.

Kursi istorijos QR kodą.

Tirsi buityje tave supančių daiktų istoriją.

Žymūs LDK valdovai, didikai ir dvasininkai prisidėjo prie mūsų šalies kultūros ir mokslo puoselėjimo.

Gėrybių nešėjai aitvarai iš senovės lietuvių mitų.

Žymios Lietuvos kultūros istorijos asmenybės.

1 Vilniaus universiteto bibliotekos paminklinės durys. Skulptorius Jonas Meškelevičius.

Pirmosios knygos lietuvių kalba – M. Mažvydo ir M. Daukšos „Katekizmai“.

Šalies mokslui ir kultūrai itin svarbių Karaliaučiaus ir Vilniaus universitetų atvaizdai.

2 Vilniaus universiteto matematikos ir informatikos fakulteto mokslininkų sukonstruoti lietuviškai kalbantys robotai humanoidai Ažuolas ir Liepa.

3 Knyga iš XVI a. Lietuvos ir Lenkijos valdovo Žygimanto Augusto bibliotekos.

Nuo dantiraščio iki abėcėlės

Pabandyk įsivaizduoti, kaip atrodytų mūsų gyvenimas be rašto. Koku būdu reikėtų vienas kitam perduoti žinias? Raštas – vienas svarbiausių visų laikų žmonijos laimėjimų. Atsiradus raštui, viską, ką žmonės išrado, sukūrė, pažino, imta užrašinėti.

1 Rašto kelias nuo Šumero civilizacijos iki Romos imperijos.

Šumerai išranda raštą

Priešistorės laikais kalba ir atmintis buvo svarbiausi žmonių informacijos saugojimo ir perdavimo būdai. Tuomet mėginta perduoti informaciją ir ženklais: mazgais, įkirtimais arba piešiniais.

Kelią į rašto išradimą atvėrė pirmosios senovės civilizacijos. Didelėms žmonių bendruomenėms reikėjo žinoti informaciją apie sukauptas gėrybes, prekes, darbus. Prieš 6 tūkst. metų tarp Tigro ir Eufrato upių (dab. Irakė) sukurta Šumerų civilizacija naudojo seniausią žmonijos istorijoje raštą. Iš pradžių tai buvo paveikslėliai, nendrinio pagaliuku išbraižyti drėgnoje molinėje lentelėje. Prirašytas lentelės džiovindavo saulėje arba išdegdavo.

Ilgainiui raštas paprastėjo. Vietoj paveikslėlių buvo įspaudžiami brūkšneliai – danteliai. Keletas jų sudarė ženklą, kuris reiškė skiemenį arba žodį. Toks raštas vadinamas **dantiraščiu**.

Šventieji raižiniai

Senovės Egipto civilizacijos raštas vadintas šventaisiais raižiniais – **hieroglifais**. Pradžioje raštą sudarė paprasti piešinukai, žymintys daiktus ir būtybes. Kad būtų galima užrašyti vardus ir sąvokas, piešinukais

imta žymėti ne tik žodžius, bet ir atskirus skiemenis bei raides. Juos rašyti ir skaityti buvo nelengva, tad raštas nuolat tobulintas ir paprastintas. Žlugus civilizacijoms, ir šumerų, ir egiptiečių raštas buvo pamirštas. Tik prieš du šimtmečius mokslininkams pavyko juos perskaityti ir atkurti.

Abėcėlė – finikiečių išradimas

Pirmąją **abėcėlę** sugalvojo daugiau kaip prieš 3 tūkst. metų rytinėje Viduržemio jūros pakrantėje gyvenę finikiečiai. Jie pradėjo užrašinėti žodžius raidėmis. Nors finikiečių abėcėlė neturėjo balsių, taip rašyti buvo daug paprasčiau ir greičiau nei dantiraščiu arba hieroglifais. Vėliau šį raidyną perėmė ir jam balsių pridėjo senovės graikai. Iš graikų perimtą abėcėlę dar labiau patobulino senovės romėnai.

Romai tapus imperija, lotynų abėcėlė plačiai paplito tarp jos užkariautų tautų. Viduramžiais ji galutinai įsitvirtino didžiojoje dalyje Europos. Laikui bėgant, lotynų abėcėlę kartu su krikščionybe perėmė daugelis žemyno tautų, tarp jų ir lietuviai.

30–4 tūkst. m. pr. Kr.

Priešistorė – informacijos perdavimas piešiniais ir daiktais

3500 m. pr. Kr.

Senovė – šumerų dantiraštis

3200 m. pr. Kr.

Senovės Egipto hieroglifai

1200–900 m. pr. Kr.

Finikiečių sukurta ir senovės graikų patobulinta abėcėlė

2 Rašto raida nuo priešistorės piešinių iki abėcėlės.

3 Taip atrodo Brailio raštu užrašyto teksto skaitymas.

L. Brailis – aklujų rašto išradėjas

Prancūzas Lui Brailis apako po nelaimingo atsitikimo tėčio dirbtuvėje. Mokantis specialioje mokykloje, jaunuoliui pavyko sukurti akliesiems ir silpnaregiams skirtą raštą. 1837 m. Paržiuje buvo atspausdinta pirmoji knyga Brailio raštu. Dabar visame pasaulyje naudojamo Brailio rašto pagrindas – iškilųjų taškelių rinkiniai. Kiekvienas atitinka tam tikrą raidę. Taip padaryta todėl, kad aklieji ir silpnaregiai skaito pirštais apčiuopdami tekstą.

ABC

Abėcėlė – raidynas, turintis atskirus ženklus balsiams ir priebalsiams reikšti.

Dantiraštis – senovės šumerų rašto sistema, kurioje ženklas reiškia žodį arba skiemenį.

Hieroglifai – senovės egiptiečių, kinų bei japonų rašto ženklai, žymintys žodžius, skiemenis arba raides.

4 S. Morzės telegrafo prietaisai ir Morzės abėcėlė.

S. Morzė – telegrafo išradėjas

XIX a. gyvenęs amerikietis Samuelis Morzė išrado pirmąją elektrinio ryšio sistemą – telegrafą. Joje naudojama Morzės abėcėlė sudaro ilgų ir trumpų ženklų – taškų, brūkšnių – deriniai, kuriuos galima perduoti telegrafo aparatu, radijo siųstuvu, beldimu į sieną arba net automobilio žibintų šviesų mirksėjimu. Morzės abėcėlę iki šiol naudoja kariškiai. Ji nepamainoma, kai sugenda šiuolaikiniai ryšio prietaisai.

?

1. ○ Papasakok, kaip atsirado raštas.
2. ● Remkis 1, 2 ir apibūdink, kaip keitėsi ir tobulėjo raštas.
3. ● Paaiškink, kodėl rašto išradimas yra vienas svarbiausių žmonijos laimėjimų.
4. 🧑 Internete raskite lietuvišką Brailio rašto ir Morzės abėcėlės. Užrašykite jomis pasirinktą Lietuvos himno posmą.
5. 🧑 Padiskutuokite, kaip galėtų atrodyti ateityje žmonių sukurtas naujas raštas.

Svarbu. Įsimink!

1 Nuo dantiraščio iki abėcėlės

- Seniausią žmonijos istorijoje raštą naudojo Šumerų civilizacija. Jos raštas vadinamas dantiraščiu.
- Senovės Egipto civilizacijos raštas vadinamas hieroglifais.
- Abėcėlę sugalvojo Viduržemio jūros pakrantėje gyvenę finikiečiai.
- Finikiečių abėcėlę patobulino senovės graikai ir romėnai.

2 Seniausios Lietuvos knygos

- Viduramžiais Lietuvės Didžiūjyje Kunigaikštystėje buvo rašoma lotynų, vokiečių ir rusėnų kalbomis.
- Lietuvių kalba buvo kalbama, bet nerašoma.
- Rankraštines knygas ant popieriaus arba pergamento perrašinėjo vienuoliai.
- Knygų parengimas reikalavo daug darbo ir laiko, todėl knygos buvo labai tausojamos.

3 Pirmosios Lietuvos mokyklos

- Viduramžių Europoje mokyklos steigtos prie bažnyčių ir vienuolynų.
- Pirmosios mokyklos Lietuvojė atsirado kartu su krikščionybe.
- 1397 m. pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėta prie Vėlniaus katedros veikianti mokykla.
- Kitaip nei Viduramžių Europoje, Lietuvojė ilgai nebuvo mokyklų mokyklos – universiteto.

4 Spausdinta knyga keičia pasaulį

- XV a. viduryje perversmą knygų leidyboje sukėlė J. Gutenbergo išrastas knygų spausdinimo būdas.
- Pirmasis 1455 m. J. Gutenbergo dirbtuvėje išspausdintas leidinys buvo Biblija.
- Knygų spausdinimo Lietuvojė pradininkas buvo Pranciškus Skorina.
- Žmonėms lengviau prieinamos spausdintos knygos skatino mokytis, ėmė sparčiau plisti žinios, įvairios idėjos.

5 Pirmosios knygos lietuvių kalba

- M. Mažvydo „Katekizmas“ yra pirmoji knyga lietuvių kalba.
- Ji atspausdinta 1547 m. protestantiškos Prūsijos kunigaikštystės sostinėje Karaliūčiuje.
- Didžiulė dalis Prūsijos vadinta Mažąja Lietuva. Dauguma jos gyventojų buvo lietuviai.
- Lietuvės Didžiūjyje Kunigaikštystėje pirmąsias knygas lietuvių kalba parengė M. Daukša.

7 Istorija prabyla lietuviškai

- XVI a. gyvenęs M. Strijkovskis lenkų kalba parašė pirmąją Lietuvės istoriją.
- XIX a. pradžioje svarbų vaidmenį Lietuvės žmonių švietimo srityje atliko Vėlniaus universiteto mokslininkai ir Žemaitijos bajorai.
- Žemaitijoje D. Poška įkūrė vieną pirmųjų Lietuvojė muziejų – Baublį.
- Istorikas S. Daukantas parašė pirmąją Lietuvės istoriją lietuvių kalba.

6 Lietuvos mokslo židinys

- Kai kurios Viduramžių Europos mokyklos ilgainiui išaugo į pirmuosius universitetus.
- 1579 m. LDK pradėjo veikti Vėlniaus universitetas. Tai pirmasis ir seniausias universitetas Lietuvojė.
- Vėlniaus universitetas yra svarbiausias Lietuvės valstybės mokslo ir kultūros centras.
- Jo mokslininkų darbai tebegarsina Lietuvą visoje Europoje.

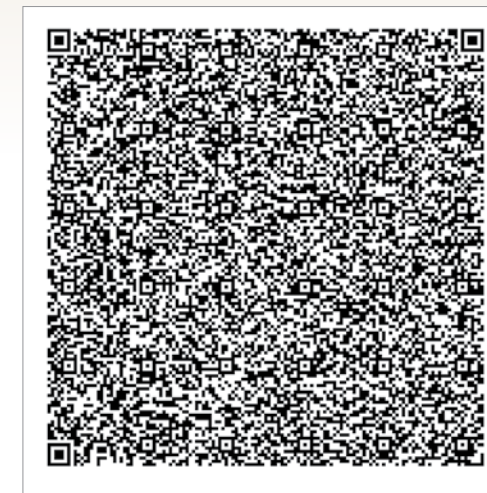
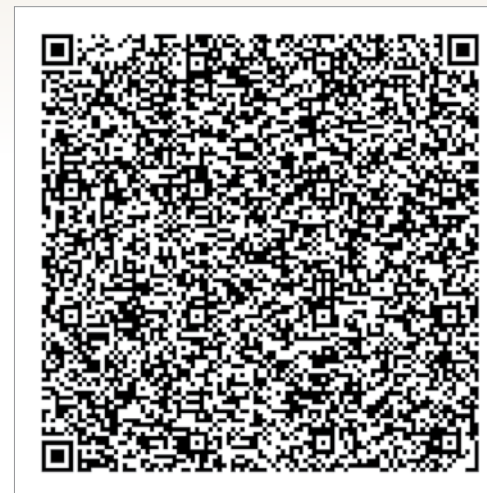
Istorija aktyviai

Kuriame QR kodą

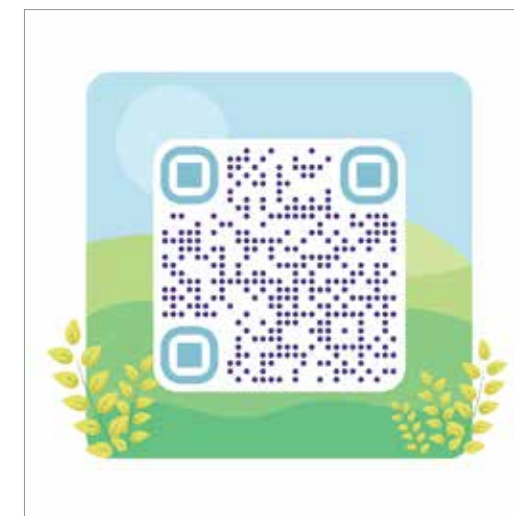
Šių dienų pasaulis neįsivaizduojamas be skaitmeninių technologijų. Skaitmeninė informacija prieinama įvairiais būdais. Vienas iš jų – QR kodas (angl. *QR code* – greito atsako kodas). Tai yra vaizdinis ženklas, iš pažiūros chaotiškas kvadratėlių rinkinys, kuriame užkoduota tam tikra informacija. Ją galima iššifruoti beveik akimirksniu. Tereikia turėti išmanųjį prietaisą ir kodų nuskaitymo programėlę. QR kodas gali apimti tekstinę, vaizdinę informaciją arba gali veikti kaip nuoroda į tam tikrą svetainę. Ši technologija leidžia mokymosi procesą paversti įdomesniu, kūrybiškesniu bei interaktyviu. Pavyzdžiui, galima papildyti pamokų turinį, panaudoti muziejuose arba ekskursijose, kuriant projektus. Pabandyk ir tu sukurti QR kodą istorijos tema bei pasidalyti patirtimi su klasės draugais.

1 QR kodo nuskaitymas išmaniuoju telefonu.

2 Vilniaus Antano Vienuolio progimnazijos mokinių Austėjos, Karolio, Ievos ir Igno sukurti istorijos QR kodų pavyzdžiai.

23 Darbo žingsniai

1. Pagalvok, kokia istorijos tema kursį QR kodą.
2. Pasirink kodo rūšį: tekstinė informacija, nuotrauka, vaizdo, garso failas, nuoroda į interneto svetainę ar kt.
3. Kruopščiai atrink informaciją, kurią naudos kodui. Patikrink keliuose šaltiniuose, ar ji patikima.
4. Interneto naršyklės paieškos langelyje suvesk „QR kodo generatorius“. Jei naudojiesi mobiliojo įrenginio programėlių papildiniais, tą patį suvesk „Google Play“ arba „App Store“.
5. Pasirink nuorodą, kuri tau atrodo tinkamiausia. Jei nepavyksta išsirinkti, pasikonsultuok su suaugusiais. Atmink, jog yra mokamų ir nemokamų QR kodo kūrimo svetainių.
6. Pasirink svetainę, išnagrinėk QR kodo kūrimo galimybes ir patarimus, kaip jį sukurti. Paprastai siūlomi šie žingsniai:
  - a) pasirinkti kodo tipą;
  - b) sukelti informaciją tam skirtame langelyje;
  - c) pasirinkti kodo rėmelį (ne visose svetainėse);
  - d) kurti kodą;
  - e) atsisiųsti kodą.Kai kurios svetainės reikalauja registruotis, kai kurios ne. Tavo teisė rinktis.
7. Kai atsisiųsi kodą, galėsi jį išsaugoti savo išmaniajame įrenginyje arba atsispausdinti.
8. Parenk trumpą QR kodo pristatymą: kam jis skirtas, kokią informaciją apima, kaip sekėsi jį kurti.

?

1. ○ Išbandyk bet kokios srities QR kodą. Papasakok, ką naujo jis padėjo sužinoti.
2. ☹ Pasidomėk QR kodo kūrimo galimybėmis, sudaryk atrinktų svetainių ar programėlių sąrašą ir pristatyk klasei.
3. ● Pasamprotauk, kokio tipo kodas naudingiausias istorijos mokymui ir mokymuisi.
4. 👥 Remkitės darbo žingsniais ir sukurkite QR kodą istorijos tema.
5. 👥 Palyginkite savo sukurtus kodus. Aptarkite jų pranašumus ir trūkumus.

Žinau, moku, galiu

Svarbiausios sąvokos

1 Savais žodžiais paaškind šias sąvokas.

Hieroglifai	Abėcėlė	Brailio raštas	Dantiraštis
Jėzuitai	Pergamentas	Inkunabulas	Universitetas

Taikau žinias ir gebėjimus

2 Išnagrinėk iliustracijas.

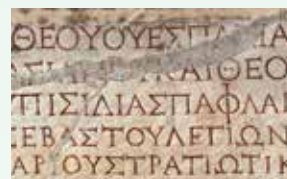
A

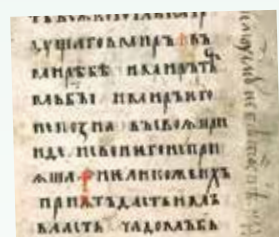
B

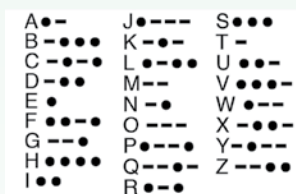
C

D

E

F

- Kaip vadinami iliustracijose matomi rašmenys?
- Sunumeruok juos eilės tvarka nuo seniausiai sukurto iki naujausio.
- Priskirk rašmenis tam tikrai praeities epochai.
- Kam skirti rašmenys **A** ir **F**? Nurodyk, kokios istorinės asmenybės juos sukūrė.

3 Rask šiuose teiginiuose klaidas ir ištaisyk jas.

- Seniausią žmonijos istorijoje raštą, vadinamą hieroglifais, naudojo finikiečiai.
- Pirmosios LDK rankraštinės knygos parašytos lotynų, rusėnų ir lietuvių kalbomis.
- Pirmosios mokyklos Lietuvoje atsirado pagonybės laikais. Jos steigtos prie valdovų pilių.
- Pirmąją spausdintą LDK knygą 1822 m. Karaliaučiuje atspausdino Pranciškus Gutenbergas.
- 1547 m. Vilniuje išleistas Martyno Daukšos „Katekizmas“ yra pirmoji spausdinta knyga lietuvių kalba.
- 1579 m. LDK sostinėje Trakuose įkurta pirmoji šalyje aukštoji mokykla – Vilniaus kolegija.
- Pirmąją istoriją lietuvių kalba XIX a. parašė istorikas Motiejus Strijkovskis.

Istorinės asmenybės

4 Atpažink šias asmenybes ir nurodyk, kuo jos išgarsėjo istorijoje.

A

B

C

Orientuojosi istoriniame laike

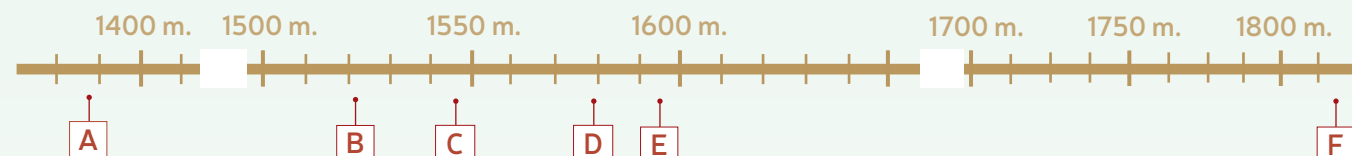
5 Kuri raidė laiko juostoje atitinka?

- M. Mažvydo „Katekizmas“.
- M. Daukšos „Katekizmas“.
- P. Skorina LDK atspausdina savo pirmąją knygą.

4. Įkuriamas Vilniaus universitetas.

5. S. Daukantas parašo pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba.

6. Įsteigiama pirmoji LDK mokykla.

Pasitikrink

Dabar tu gali nurodyti arba paašškinti:

	Taip	Iš dalies	Ne	
kodėl raštas laikomas vienu svarbiausių žmonijos laimėjimų;	●	●	●	6–7 p.
kokiomis kalbomis užrašytos pirmosios LDK knygos ir raštai;	●	●	●	8–9 p.
kada Lietuvoje atsirado pirmosios mokyklos;	●	●	●	10–11 p.
kaip spausdintos knygos pakeitė pasaulį;	●	●	●	12–13 p.
kas sukūrė pirmąsias knygas lietuvių kalba;	●	●	●	14–15 p.
kuo Lietuvai ypač svarbus Vilniaus universiteto įkūrimas;	●	●	●	16–17 p.
kas parašė pirmąsias Lietuvos istorijas.	●	●	●	18–19 p.